

de idrardan sakınmadığı için azap gördüklerini haber vererek yanındaki sahâbilerden yeşil bir hurma dalı getirmelerini istemiş, getirilen hurma dalını ikiye bölerek her kabrin başına birer tane dikmiştir. Bunları niçin diktiğini soranlara da, "Bu ağaçlar yeşil kaldıkça umarım ki azapları hafifler" demiştir (Buhârî, "Vudû", 55, "Cenâ'iz", 89). Fıkah âlimleri, bu tür hadislere dayanarak kabristana dikilen ağaçların ve yetişen otların tesbih ettiği, bu sebeple de ölülerin kabir azabının hafiflemesine vesile olacağı gerekçesiyle ağaçları kesip yeşil otları ve çiçekleri koparmanın sünnete aykırı bir davranış olduğunu, kuruyan ağaç ve otların ise kesilip satılarak kabristana veya kamu yararına harcanabileceğini belirtmişlerdir (el-Fetâva'l-Hindiyeye, I, 166-167; Tahtâvî, s. 515, 516; İbn Âbidîn, II, 245-246; ayrıca bk. MEZARLIK).

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 197; V, 355; VI, 105; Buhârî, "İlim", 37, 48, "Vudû", 55, "Cenâ'iz", 62, 82, 89, 99; Müslim, "Cenâ'iz", 94, 95, 96-98, 102, 104, 106, 108, "Hac", 398-406; İbn Mâce, "Cenâ'iz", 4, 38, 42, 43, 63; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 20, 63, 64, 65, 71, 74, 76, 81; Tirmizî, "Cenâ'iz", 53, 58, 59, 60; Nesâî, "Cenâ'iz", 86; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 370; Ahmed b. Hüseyin el-Beyhâkî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, Haydarâbâd 1344, III, 411; Kâsânî, *Bedâ'î'u's-şanâ'î*, Beyrut 1394/1974, I, 320; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, II, 566-568, 570; Nevevî, *el-Mecmû'*, V, 276, 277, 278; İbnü'l-Hâc el-Abderî, *el-Medhal*, Kahire 1401/1981, III, 258-265, 272-275; İbn Kayyim el-Cevziyye, *Şerhu Tehzîbi Süneni Ebî Dâvûd* (Azîmâbâdî, 'Avnü'l-ma'bûd içinde), IX, 57-60; Heysemî, *Mecma'u'z-zevâ'id*, III, 45; Aynî, *Umdu'tü'l-kârî*, Kahire 1392/1972, VI, 426-428, 432-435, 452-454; VII, 13, 46-47, 130; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-ka'dir* (Bulak), I, 473; İbn Nüceym, *el-Bahrü'r-râîk*, II, 209; Muttakî el-Hindî, *Kenzü'l-ummâl*, XV, 650; XVI, 479; Ali el-Kârî, *Mirââtü'l-mefâtih*, Kahire 1309, II, 372; *el-Fetâva'l-Hindiyeye*, I, 166-167; Muhammed b. Abdülhâdî es-Sindî, *Şerhu Süneni İbn Mâce*, Beyrut, ts. (Dârü'l-cil), I, 492; Tahtâvî, *Hâşiye 'alâ Merâkî'l-felâh*, Kahire 1389/1970, s. 512, 513, 515, 516; Şevkânî, *Neylül-evâtâr*, IV, 25, 88-129; İbn Âbidîn, *Reddül-muhtâr* (Kahire), I, 237; II, 237, 238, 242, 245-246; Azîmâbâdî, 'Avnü'l-ma'bûd, IX, 24; Seyyid Sâbık, *Fıkhü's-sünne*, Beyrut, ts., I, 566-567; Cezîrî, *Mezâhibü'l-erba'a*, I, 536, 540; Vehbe ez-Zühaylî, *el-Fıkhü'l-İslâmî ve edilletüh*, Dimaşk 1404/1984, II, 524, 525, 541, 542-543; Hayreddin Karaman, *İslâmın Işığında Günün Meseleleri*, İstanbul 1988, I, 62, 73-74; a.m.f., "Ölüm, Ölü, Defin ve Merasimler (La mort, le mort, l'enterrement et les cérémonies)", *Cimetières et traditions funéraires dans le monde islamique: İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri* (ed. J. L. Bacqué-Grammont – Aksel Tibet), Ankara 1996, I, 3-15; Youssef Ragheb, "İslâm Hukukuna Göre Mezarın Yapısı (Structure de la tombe d'après le droit musulman)", a.e., I, 17-23; Süleyman Toprak, "Kabir Ziyaretleriyle İlgili Yanlış Hare-

ketler ve Sebepleri", *Geçmişten Günümüze Mezarlık Kültürü ve İnsan Hayatına Etkileri Sempozyumu: 18-20 Aralık 1998*, İstanbul 1999, s. 327-342; Osman Cilacı, "Türbe-Mezar Ziyaretlerinde Görülen Hurâfeler ve Çözümleri", a.e., s. 343-351; İsmail Kocaçalışkan, "Mezarlıklara Dikilecek Bitkiler ve Çevre Sağlığı Bakımından Önemi", a.e., s. 443-446; Süleyman Uludağ, "Mezar ve Türbe", *Nesil*, II/1, İstanbul 1977, s. 25-32; Fikret Karaman, "Cenaze Defni ve Kabir Ziyareti Üzerine Bir İnceleme", *Diyanet İlmî Dergi*, XXXV/2, Ankara 1999, s. 21-34; "Cenâ'iz", *Mu.F.*, XVI, 45-46; "Defin", a.e., XXI, 8-21; "Kabir", a.e., XXXII, 245-256.

MEHMET ŞENER

□ KELÂM. Kabir kelimesi, ölümlle mahşerdeki diriliş arasında insanların yaşayacağı berzah hayatını da ifade eder. İslâm inancına göre ölen kişi, nerede ve hangi durumda bulunursa bulunsun kabir ve berzah âlemi safhasından geçer. İnsanın toprak ve kabirle ilgisi şu âyette vurgulu bir şekilde ifade edilir: "Sizi topraktan yarattık, yine oraya döndüreceğiz ve bir defa daha sizi oradan çıkaracağız" (Tâhâ 20/55). Toprakta yaratılmış olan insanın ölünce yine toprağa gömülmesi Hz. Âdem'in oğlu Kâbil'in, öldürdüğü kardeşi Hâbil'i yeri eşeleyen kargadan ilham alarak gömmesiyle başlayan bir gelenek (el-Mâide 5/31) ve bütün peygamberlerin ümmetlerine emrettiği bir görevdir. Allah'ın ölen insanın kabre konulmasını emretmesi ve onu hayvanlara yem olmaktan kurtarması, insanın değerli bir varlık olduğunun ve kıyametin kopmasından sonra tekrar dirilileceğinin bir işareti sayılır. Hz. Osman'dan rivayet edilen bir hadiste Resûlullah tarafından "âhîret duraklarının ilki" olarak nitelenen kabir hakkında (*Müsned*, I, 63-64) A. J. Wensinck'in hazırladığı dizinde dokuz sütun tutacak kadar hadis rivayeti mevcut olup (*Miftâhu künüzi's-sünne*, s. 389-392) bunlar genellikle kabir sorgusu, kabir azabı ve nimeti, mezarlıkların mescid yerine çevrilmemesi, kabir ziyareti, kabirlere saygı gösterip üzerlerine bina inşa edilmemesi gibi konulara dairdir.

Kelâm literatüründe kabir âlemiyle ilgili olarak genellikle üç meseleden söz edilir. 1. Kabir Sorgusu. Kabre konulan insanın sorguya çekileceği hadislerde belirtilir. Allah'ın, iman edenleri hem dünyada hem âhirette sağlam söz ve kararlı davranışa mazhar kılacağını bildiren âyetin (İbrâhîm 14/27) kabir suali hakkında nâzil olduğu rivayet edilmiştir (Buhârî, "Cenâ'iz", 86; Müslim, "Cennet", 73-74). Ölü, kabre konulup mezar üzerindeki insanların çekilmeye başladığı bir sırada

Münker ve Nekir adlı iki melek tarafından sorguya çekilir ve özellikle son peygamber Hz. Muhammed hakkındaki fikri sorulur. Mümin olan kimse onu Allah'ın kulu ve elçisi olarak benimsediğini beyan eder; kâfir ise, "Bilmiyorum, ben de çevremdeki insanların kanaatini paylaştım" diye cevap verir (Buhârî, "Cenâ'iz", 67, 86; Müslim, "Cennet", 70-72).

2. Kabir Azabı. Duyular ve akıl yürütme vasıtasıyla bilinemeyip vahiy yoluyla sabit olan gaybî konulardan biri de kabir azabıdır. Bu hususta bazı âyetlerin işareti ve çeşitli hadislerin açık beyanları mevcuttur. Firavun ve taraftarlarının sabah akşam ateşe arz edildiğini, kıyamet gününde de en şiddetli azaba mâruz bırakılacaklarını (el-Mü'min 40/46), Nûh kavminin suda boğulmasından ardından ateşe atıldığını (Nûh 71/25) bildiren âyetler Ehl-i sünnet âlimlerine göre kabir azabına ilişkin delillerdendir. Bunların dışında, iyilerle kötülere dünyada ve âhirette yapılacak muamelenin aynı olmayacağını (el-Câsiye 45/21-22), münafıkların iki defa azap gördükten sonra büyük bir azaba mâruz bırakılacağını (et-Tevbe 9/101), kâfir ve münafık olanlara cehennemdeki büyük azaptan önce yakın bir azabın tatırılacağını (es-Secde 32/21; et-Tûr 52/47) belirten âyetler de kabir azabına işaret eden deliller arasında zikredilir. Hadislerde belirtildiğine göre Resûlullah kabirde azap gören bazı kimselerin sesini işitmiş (*Müsned*, III, 103, 104; Müslim, "Cennet", 67-69), kabir azabından Allah'a sığınmış ve ashaba da Allah'a sığınmalarını söylemiş (*Müsned*, III, 296; Müslim, "Cennet", 67), cenaze namazını kıldığı ölüyü kabir azabından koruması için Allah'a dua etmiş (Müslim, "Cenâ'iz", 86), ayrıca azap görenlerin sesini hayvanların işittiğini haber vermiştir (Nesâî, "Cenâ'iz", 115). Gıybet ve koğuculuk yapmak (*Müsned*, I, 225; Buhârî, "Cenâ'iz", 88, "Vudû", 57), ölüye ağıtlar yakarak ağlamak (Buhârî, "Cenâ'iz", 33; Müslim, "Cenâ'iz", 16-28), borçlu olarak ölmek (İbn Mâce, "Şadâkât", 12), yalan söylemek, zina etmek, faiz yemek, içki içmek (Buhârî, "Cenâ'iz", 92; "Ta'bîrü'r-rü'yâ", 48) gibi fiillerin kabir azabına sebep teşkil ettiği yine hadislerde bildirilmektedir. Hadislerde kabrin sıkması (Tirmizî, "Cenâ'iz", 70), kişiye sabah akşam cehennemdeki yerinin gösterilmesi (Buhârî, "Cenâ'iz", 88; Müslim, "Cennet", 65-66) gibi azap şekillerinin bulunduğu da haber verilmiştir. Kabir azabının kâfirler ve günahı çok olan müminler için kıyamete kadar devam edeceği, gü-

nahî az olan müminler içinse geçici ola-
cağı kabul edilir.

Kabir azabının insanın bedenine mi ru-
huna mı uygulanacağı hususu tartışma
konusu olmuştur. Kerrâmiyye ve Sâlihiyye
mensupları kabirde ölünün hayat ol-
maksızın azap veya nimet göreceğini id-
dia etmiş, azap veya nimetin idraki için
hayatın şart olmadığını söylemişlerdir.
Âlimlerin çoğunluğu ise hayat olmadan
azap veya nimetin idrak edilemeyeceği
fikrini benimsemekle birlikte bu hayatın
niteliği hakkında farklı görüşler ileri sür-
müştür. Selefiyye âlimleri kabir hayatını
nitelemenin mümkün olmadığını söyler-
ken bunlardan bazıları kabir hayatının sa-
dece bedenle, bazıları da sadece ruhla ya-
şanacağına belirtilmiştir. İbn Hazm ve İbn
Kayyim el-Cevziyye, kabir âleminde azap
veya nimeti idrak edecek olanın yalnız
ruh olduğunu savunur (*el-Uşûl ve'l-furûf*,
s. 144-147; *er-Rûh*, s. 279-290). Ehl-i sün-
net çoğunluğuna göre kabirdeki sual,
azap ve nimet hem ruha hem bedene
yöneliktir, zira bazı hadislerde sual esna-
sında ruhun bedene iade edileceği bildi-
rilmiştir (Ebû Dâvûd, "Sünnet", 23). Eş-
'arî ve Mâtûrîdî âlimlerinin çoğunluğu,
ölünün cesedinde azabın acısını veya ni-
metin lezzetini hissedecek kadar bir ha-
yatın yaratılacağını söyleyerek ruhun ce-
sede yatan iade edileceğini ifade etmek-
ten çekinmiş, kabirdeki ölünün hayatına
dair kesin bir şey bilinmeyeceğini kay-
detmiştir. Ölü üzerinde azap veya ni-
metin belirtilerini göremeyişin sebebi, du-
yulara kabir âlemini idrak etme yetisinin
verilmemiş olmasıdır. Her ne kadar Eş'arî,
Mu'tezile'nin kabir azabını inkâr ettiğini
söylüyorsa da (*el-İbâne*, s. 181) Kâdî Ab-
dülcebbâr, daha sonra Cebriyye'ye inti-
sap eden Dirâr b. Amr dışında kabir аза-
bını inkâr eden bir Mu'tezilî âlimin bu-
lunmadığını belirtir.

3. Kabir Nimeti. Kabirde nimetin varlığı
da âyet ve hadislerle sabittir. Kur'an-ı
Kerim'de Allah yolunda öldürülenlerin ölü
kabul edilemeyeceği, insanlar bunu an-
lamasa da onların gerçekte diri olduğu
(el-Bakara 2/154) ve Allah katında nimet-
lere mazhar kılındığı (Âl-i İmrân 3/169)
haber verilmektedir. Sünnî âlimlere göre
bu âyetler gerçek anlamda olup başka bir
şekilde te'vil edilemez. Bakara sûresinde-
ki âyette yer alan, "Siz bunu anlayamaz-
sınız" ifadesi, sözü edilen hayatın mah-
şerde değil berzah âleminde vuku buldu-
ğunu gösterir; çünkü herkes aynı âlem-
de bulunduğundan mahşerdeki hayat bü-
tün insanlar tarafından idrak edilir. Âyet-

lerde şehidlerin nimetlere mazhar kılı-
nacağına bildirilmesi, kabirde azap gör-
meyen diğer müminlerin de nimete ka-
vuşacağına işaret sayılır, zira azaptan
kurtuluş da aslında bir nimettir. Kur'an'-
da, Allah yolunda hicret edip de savaşta
öldürülen yahut eceliyle ölenlerin Allah
tarafından güzel bir rızık ve nimete eri-
ştireceklerini ve memnun olacakları bir
yere yani cennete konulacaklarını beyan
eden âyetlerde (el-Hac 22/58-59) şehid
mertebesine çıkmayan müminlerin de
kabirde iyi bir hayat yaşayacağına işaret
vardır. Ayrıca kabir suali ve azabıyla ilgili
hadislerin hemen hepsinde sorulara ce-
vap veren müminlerin kabirlerinin geniş-
letilip aydınlatılacağı, cennet bahçelerin-
den bir bahçe haline getirileceği ve mü-
mine sabah akşam cennetteki yerinin
gösterileceği bildirilmiştir (*Müsned*, III,
3-4; Müslim, "Cennet", 65-66; Tirmizî, "Ce-
nâ'iz", 71).

BİBLİYOGRAFYA :

M. F. Abdülbâki, *Mu'cem*, "kbr" md.; *Miftâhu
künûzi's-sünne*, s. 389-392; *Müsned*, I, 63-64,
225; III, 3-4, 103-104, 296; IV, 359; Dârimî, "Ri-
kâk", 94; Buhârî, "Cenâ'iz", 33, 66, 67, 86, 88,
92, "Ta'birü'r-rü'yâ", 48, "Vuđû", 57; Müslim,
"Cennet", 65-74, "Cenâ'iz", 16-28, 86; İbn Mâ-
ce, "Şadaqât", 12; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 23;
Tirmizî, "Cenâ'iz", 70-71; Nesâî, "Cenâ'iz",
109-110, 114-116; İbn Ebû Âsım, *Kitâbü's-Sün-
ne* (nşr. M. Nâsirüddin el-Elbânî), Beyrut 1400/
1980, II, 415-424; Eş'arî, *el-İbâne* (Arnaût), s.
181-183; Ebû'l-Hüseyn el-Malâtî, *et-Tenbîh
ve'r-red* (nşr. M. Zâhid Keveserî), Bağdad-Beyrut
1388/1968, s. 123-125; Ebû Abdullah el-Halî-
mî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-İmân* (nşr. Hifnî M. Fû-
de), Beyrut 1399/1979, I, 417; Kâdî Abdülceb-
bâr, *Şerhu'l-Uşûli'l-hamse*, s. 730; Ahmed b.
Hüseyn el-Beyhâkî, *İşbâtü'l-azâbi'l-kabr*, Am-
man 1405, tür.yer.; İbn Hazm, *el-Faşl* (Umeyre),
IV, 117; a.mlf., *el-Uşûl ve'l-furûf*, Beyrut 1404/
1984, s. 144-147; Gazzâlî, *Sekerâtü'l-meut ve
şiddetüh ve hâyâtü'l-kubûr hatte'n-nefi fi ş-
şûr* (nşr. Abdüllatif Âşûr), Riyad 1406/1986,
tür.yer.; Neseî, *Tebşiratü'l-edille* (Salamé), II,
763-765; Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-ğayb*,
II, 151-152; XVI, 140; XVII, 39, 73; İbn Teymiyye,
Mecmû'atü'r-resâ'il, I, 72-74; IV, 261-262;
İbn Kayyim el-Cevziyye, *er-Rûh* (nşr. M. Enîs İyâ-
de - M. Fehmî es-Sercânî), Kahire, ts. (Mektebe-
tü Nusayr), s. 80-90, 97-139, 279-290; İbn Re-
ceb, *Ehvâlü'l-kubûr ve ahvâlü ehlihâ ile'n-nü-
şûr* (nşr. Ebû Hâcir Muhammed Zağlûl), Beyrut
1405/1985, tür.yer.; Aynî, *'Umdetü'l-kârî*, Ka-
hire 1392/1972, VII, 118, 127, 130; Seffârinî,
Levâmi'u'l-envârî'l-behiyye, Beyrut, ts. (el-
Mektebetü'l-İslâmiyye), II, 4-28; Zebîdî, *İthâ-
fü's-sâde*, X, 348-428; M. Ahmed Abdülkâdir,
'Akîdetü'l-ba's ve'l-âhire fi'l-fikri'l-İslâmî, İskenderiye
1986, s. 167-204; Süleyman Toprak,
Ölümünden Sonraki Hayat, Konya 1986, s. 217-
422; Şemseddin es-Selefi el-Efgânî, *Cühûdü
'ulemâ'l-İlâhiyye fi ibtâli 'akâ'idü'l-kubûriyye*,
Riyad 1416/1996, I, 404-425.

KABİSA b. UKBE

(قبصة بن عقبه)

Ebû Âmir Kabîsa b. Ukbe
b. Muhammed es-Süvâi el-Kûfî
(ö. 215/830)

Hadis hâfızı, müfessir.

136 (753) yılı civarında doğdu. Benî
Âmir b. Sa'saa kabilesinin dört ana kolun-
dan biri olan Süvâ'e mensuptur. Âmi-
roğulları'ndan bazı gruplar Mercirâhit Sa-
vaşı (65/684) sırasında çeşitli bölgelere
göç ettiğine göre (*DİA*, III, 67) Kabîsa'nın
ailesi de muhtemelen bu tarihlere Kû-
fe'ye yerleşmiştir. Küçük yaşta hadis öğ-
renmeye başlayan Kabîsa hadis tahsilii
için seyahatler yaptı. İsbâ b. Tahmân, Mâ-
lik b. Miğvel, Âsım b. Muhammed el-
Ömerî, Şu'be b. Haccâc ve Süfyân es-
Sevrî gibi hocalardan faydalandı. Oğlu
Ukbe ile Ahmed b. Hanbel, Ebû Bekir b.
Ebû Şeybe, Osman b. Ebû Şeybe, Mu-
hammed b. İsmâil el-Buhârî ve Ebû Zür'a
er-Râzî onun talebelerinden bazılarıdır.
Kabîsa Muharrem 215'te (Mart 830) Kû-
fe'de vefat etti. Safer ayında öldüğü de
kaydedilmiş, ancak ölüm yılının 213 (828)
olarak gösterilmesi doğru bulunmamış-
tır.

Buhârî, Kabîsa'nın Süfyân es-Sevrî'den
rivayet ettiği kırk yedi (elli) hadise *el-Câ-
mi'u's-şâhîh*'inde yer vermiş olup İbn
Hacer bu sayıyı kırk dört olarak göster-
miştir (*Tehzîbü't-Tehzîb*, VIII, 349). Diğer
Kütüb-i Sitte imamlarının da rivayetleri-
ne itibar ettiği Kabîsa, Süfyân es-Sevrî'den
küçükken hadis dinlediği, bu sebep-
le çok hata ettiği ileri sürülerek eleştiril-
miş, Yahyâ b. Maîn kuvvetli bir râvi olma-
dığını söylemiştir. Buna karşılık aynı dö-
nemin hadis âlimlerinden İbn Nümeir,
Kabîsa'ya güvendiğinden kimden rivayet
ederse etsin rivayetlerini kabul edeceğini
belirtmiştir. Süfyân es-Sevrî'den çok hadis
rivayet eden iki talebesi Kabîsa ile Ebû
Huzeyfe en-Nehdî'yi karşılaştıran Ahmed
b. Hanbel, Kabîsa'nın daha güvenilir sayıl-
dığı görüşünde olup onların bütün riva-
yetlerini yazdığını (*el-İllet*, I, 386) ve Kabî-
sa'nın -çok yanlısa bile- sika olduğunu (İbn
Hacer, *Hedyü's-sâr*, s. 436) ifade etmiştir.
İlk zamanlar hadis ezberlemeye önem
vermemekle birlikte daha sonra rivayet-
lerini ezberlediği belirtilen Kabîsa'nın ha-
dislerini Nesâî de sakıncasız bulmuştur.
Ebû Zür'a er-Râzî, onun Süfyân es-Sevrî'den
rivayet ettiği hadisleri tek bir laf-
zını değiştirmeden nakledebilen üç kişi-
den biri olduğunu kaydeder (İbn Ebû Hâ-